

Szende Pál: A magyar ügyvédség válsága*

I. Az ügyvédség szerepe az osztályállamban

társadalmi fejlődés kezdetén rendszerint ugyanazon személyek alkotják a jogszabályokat, adnak útbaigazítást és magyarázatot, s végül ők döntenek a felmerült jogvitákban. Később egyrészt a jogszabályok szaporodása, másrészt a társadalomnak növekedése folytán eme tevékenységi körök differenciálódnak. A jogtudók csoportja szétválk olyanokra, akik alkotják, illetőleg megszövegezik a törvényeket; azokra, akik alkalmazzák a jogszabályokat és végül, akik tanácsot adnak a védelemre szorult embereknek, a peres eljárásban érdekeiket megvédik.** Az utóbbiakat nevezzük mai szóval ügyvédeknek.

Az ügyvédség minden társadalomban, ahol a differenciáció már végbe ment, nagy jelentőségű foglalkozási ág, az osztályállamban pedig a legfontosabbak egyike. Fontosságát megérthetjük, ha szerepét az osztályállamon belül vizsgáljuk. Elsősorban tekintetbe kell venni azokat a jogvitákat, amelyek az uralkodó osztályon belül, annak tagjai között folynak le. Az osztályállam a magántulajdon intézményén nyugszik. Ennél pedig a folytonos tulajdonjogi viták és perek elkerülhetetlenek. Minél bonyolultabb és mesterségesebb az a jogrendszer, mellyel a törvény a magántulajdont megvédi, annál gyakoribbak és élesebbek a jogviták. Így pl. Magyarországon az ősiségi rendszer, amely a nemesség tulajdonjogát örök időkre akarta biztosítani, évszázadokon át folytonos pereskedéseknek állandó forrása volt. Mihelyt valamely társadalom a kezdeti állapoton túl jutott, a társadalom kiváltságosai tudatosan oly módon alkotják a jog-

* Részben előadatott a *Társadalomtudományi Társaság* 1910 okt. 25-ki összezejövetelén.

** Herbert Spencer: *Principles of Sociology*, III kt, VII. rész. 257-277 p.

szabályokat, hogy azokban rajtok kívül minél kevesebben igazodhassanak el s főleg hogy a jognak alávetett néposztályok azokat ne ismerhessék.* Minthogy a jogszabályok tömege egyre növekedik, később már az uralkodó osztály tagjai sem képesek bennük eligazodni és ők is tanácsadásra, vezetésre szorulnak.** A jogtudás, a jogismerés külön foglalkozási ággá alakul ki. Mennél bonyolultabb a jogrendszer, annál inkább szükség van jogban jártas tanácsadókra. Innen az ügyvédség nagy jelentősége a legfejlettebb kapitalista államokban, mint pl. Angliában és Északamerikában.

De ép ily jelentős az ügyvédség funkciója az osztályközi jogvitákban is. Ilyenkor vagy két különböző osztályhoz tartozó egyén áll perben, vagy nagyobb tömegek, sőt egész társadalmi osztályok érdekei ütköznek össze. Az ügyvéd szerepe ekkor kétféle lehet. Rendszerint a gazdaságilag erősebb fél oldalára áll. Segédkezet nyújt ahhoz, hogy az osztályuralomnak kedvező jogszabályok végrehajtsanak, avagy közreműködik abban, hogy az alsóbb néposztályokra kedvező törvény a peres és perenkívüli eljárásban hatályából kiforgatassék. Ugyanaz a szerepe van, mint a kiváltságos elemekből kikerült bürokráciának, melyre a szociálpolitikai törvények végrehajtása van bízva, s mely gondoskodik arról, hogy a törvény szabványai a gyakorlati életben meg ne valósuljanak. Az úrbéri és birtokrendezési reformok a felszabadított jobbágyok érdekeit voltak hivatva szolgálni. A földesurak ügyvédei a parasztság jogi tudatlanságát, a törvények homályos és hiányos rendelkezéseit felhasználva, mindent meg tettek hogy az anyagi igazság a peres eljárás formális intézkedéseinek útvesztőjébe fulladjon; s a birtokrendezési eljárás a volt jobbágyság megkárosításával végződött. Másrészt az ügyvéd támogatja és felvilágosítja az alsóbb osztályokhoz tartozó egyéneket: mihez van joguk, mire kötelezi őket a törvény és így segédkezet nyújt nekik, hogy a törvény által biztosított jogaiktól őket a kiváltságos elemek el ne üthessék. Mindkét esetben a jogszabályok szövevényeiben csak az ügyvéd tud eligazodni, a jogvitákban az ő személye nyomul mindig előtérbe és ezért szolgálatai az osztályállam fennállása alatt nélkülözhetetlenek minden osztályra. Ez a tény magyarázza meg, hogy minden oly mozgalom élén, amely a jogrend reformját és megdöntését, vagy pedig annak konzerválását célozza, a közéleti szereplésben és a szónoklásban különben is jártas ügyvédek és jogtudók*** haladnak. A vezérférfiak közül a nagy francia forradalomban Robespierre, Danton, Desmoulin, 1848-ban Ledru-Rollin, Crémieux, 1870-ben Gambetta, Jules Favre (stb.) ügyvédek voltak. Ügyvédek vezették az 1848-iki bécsi forradalmat (Bach),

* Henry Summer Maine: *Ancient Law*, IV. kiadás, 11 és köv. 1.

** Frederick Pollock: *Essays in jurisprudence and ethics*, 1882. 63 1. Pollock-Schuster: *Das Recht des Grundbesitzes in England*. 4. 1.

*** E szempont részletesebb kifejtése a III. fejezet 3. pontjában.

ők játszottak döntő szerepet a XIX. Század olasz forradalmaiban (Manin) az Italia unita megalakításában, (Mazzini) és Magyarország forradalmi mozgalmában. Kossuth Lajos is az volt. Viszont minden minden reakciós mozgalom vezérkarában, úgy Magyarországon, mint a külföldön ügyvédek találunk.

E tények is azt megmagyarázzák, hogy az ügyvédség folytonos támadásoknak és állandó gyűlöletnek a tárgya. Az alsóbb néposztályok, az alperesek és végrehajtást szenvedők, a jogaikból kiforgatottak mindig az ügyvédet látják az első harcfrontban vele perelnek és tárgyalnak, sérelmüket és megrontásukat is neki tulajdonítják tehát. Az osztályuralomnak megszokott eszköze, hogy egyes csoportokat, amelyek az ő akaratának végrehajtói, a háborgó népindulatoknak bűnbakul dob oda. Engedi hogy azokat tegyék felelőssé a kiváltságosok minden visszaéléseért. A végrehajtó, aki a megítélt követeléseket, az állami és egyházi adókat behajtja — bár maga is gyakran nyomorúságos fizetésből tengődik — sokkal inkább tárgya a gyűlöletnek, mint a törvényhozó testület, mely a rossz peres eljárást és a helytelen adótörvényeket alkotta, vagy az egyházi felsőbbség, mely elviselhetetlen szolgáltatásokat ró a hívőkre. Nagyrészt erre az okra vezethető vissza az ügyvédek népszerűtlensége is. Az uralgó osztályra az ügyvédség létezése életkérdés ugyan, de időnként mégis úgy tesz, mintha engedne a közvélemény nyomásának és úgy védelles törvényeket hoz. Meg akarja ezzel mutatni, hogy megérti a nép panaszait és minden hiba az ügyvédekben rejlik. Ezért van az, hogy az ügyvédelles jogszabályok minden állam történetében nagy számmal találhatók.

Hogy az ügyvédek visszaélnek a jog ismeréséből folyó előnyös helyzetükkel, régóta tudott dolog, de ez nem önálló jelenség, hanem szükségszerű folyománya az osztályállam berendezéseinek. Az ügyvédi visszaélések csak ott ölhetnek nagyobb mérveket, ahol a törvények rosszak, egy kiváltságos kisebbség érdekét szolgálják, ahol a bíróságok tudatlanok vagy részrehajlók. Tóth Lőrinc már hatvan évvel ezelőtt megállapította, hogy „a szabadalmas rendnek a század lelkével meg nem egyező, fonák s avult előítéleteken épült kiváltságai”* idézik elő az ügyvédi visszaéléseket.

Előzőleg említettük, „hogy minden forradalmi mozgalom elén ügyvédek haladnak. Ők ellenőrizték az elmúlt századokban a polgárság és az alsóbb néposztályok érdekében a feudális kormányzat cselekvéseit. Természetesen ezzel kivívták a felsőbb osztályok és a hatalmasok gyűlöletét. Napoleon úgy nyilatkozott, hogy ki kellenne minden ügyvédnek a nyelvét tépetni, aki a kormány ellen mer felszólalni.** Nagy Frigyes is ily okokból törölte el 1780-ban a porosz ügyvédséget. I. Ferenc császár

* Tóth Lőrinc: Ügyvédi állapotok. 1848. 18 1.

** Jules Le Berquier: *Le Barreau moderne française et étranger*, II. kiadás, 256 l.

gyűlölte az olasz ügyvédek, mert őbennük látta a folytonos forradalmi mozgalmak értelmi szerzőit.* Bécsi vezető államférfiak a múlt század első felében gyakran hangoztatták, hogy csak néhány magyar ügyvédet kellene felakasztatni, s akkor mindjárt helyreállana a csend és rend az országban. Ezért szította a magyar gentry is 1853 után az ügyvédek elleni ellenszenvet, mert azoknak egy töredéke a birtokelkülönítési és úrbéri eljárásokban a parasztság jogait védelmezte. Mióta az alsóbb néposztályok jelentősége emelkedik, egyre jobban feljűk fordul az ügyvédség figyelme. A szociáldemokrata mozgalmaknak nemcsak vezetésében, hanem mindennapi munkájok teljesítésében jelentékeny szerep jut az ügyvédségnek, mely a munkásságot jogaira állandóan kitanítja és a munkásügyi törvények végrehajtását ellenőrzi. E tények ismerete világossá teszi előttünk, hogy az ügyvédség jelentősége és népszerűtlensége egyformán nagy a történelem minden korszakában.

II. A magyar ügyvédség történeti fejlődése 1874-ig

Magyaroszágon az ügyvédség lassan fejlődött.** A magyar állam első századaiban az oligarchák jogvitáikat rendszerint fegyverrel intézték el és az ököljog gyakori volt a köznemesek között is. Később azonban célszerűnek látszott, hogy az erőszakos cselekményeknek legalább a jogosság látszatát adják meg. Evégből törvényeket kellett alkotni, ami később szükségessé tette, hogy jogtudó ügyvédek tanácsát vegyék igénybe. A XV. századtól kezdve az ügyvédi pálya jelentősége emelkedőben van, s ezzel kapcsolatban egész sorozatát találjuk az ügyvédellenes törvényeknek. Kezdeményezőként e téren 1486-ban Mátyás király szerepelt. Ezen törvények gyakori ismétlése mutatja, hogy eredményre sohasem vezettek, mert az ügyvédi visszaélésekből elsősorban a kiváltságos elemeknek volt haszna. Másrészt, mint az előző fejezetben kifejtettük, az ügyvédellenes törvények arra is vezethetők vissza, hogy az ügyvédek az elnyomott rétegek védelmére keltek. Így pl. az 1655: LXI. t. c. kizárja az országgyűlésből az ügyvédek, akik mindenféle magánügyeket tesznek ott szóvá. Ennek a kizárásnak Acsády szerint a magyarázata az, hogy az ügyvédség akkoriban túlnyomóan protestáns volt. A panaszok mind arra vonatkoztak, hogy a linzi békét nem hajtják végre és a protestánsokkal szemben sokféle hatalmaskodás történt. Az országgyűlést irányító jezsuiták ennek elejét akarván venni, kizárták az ügyvédek, akik jogi tudásuknál fogva a legjobban tudták a panaszokat előadni és rámutatni a

* Giuseppe Zanardelli: *L'avvocatura*. Discorsi, II. kiadás, 106 1.

** A magyar ügyvédség történetére a következő forrásokat használtuk fel: ifj. Palugyai Imre: *Ügyvédek*, 1841. Kaill Sándor: *Ügyvédreform*, 1848. Tóth Lőrinc id. m. Králik Lajos: *A magyar ügyvédség, I—II.* kt. 1903; *A magyar ügyvédség múltjából* 1904. I. kt. Kun László: *A magyar ügyvédség története*.

királyi hatóságok folytonos törvénysértéseire. Arra a következtetésre kell jutnunk, hogy hatékony ügyvédelles áramlat rendszerint akkor keletkezik, amikor ügyvédség az elnyomottak érdekében is tesz valamit. Ugyanez áll napjainkra nézve is. Az ügyvédelles áramlatot nem az ügyvédi visszaélések, — melyeket nem akarunk tagadni, — okozzák elsősorban, hiszen a nagybirtokosok ügyvédei ezekben leginkább bűnösök, hanem részben felekezeti szempontok, részben pedig az a tény, hogy az utóbbi évtizedekben a városi ügyvédségnek egy jelentékeny része a radikális szabadgondolkodó és szociáldemokrata mozgalmakban vesz részt, a bíráskodás és főleg a közigazgatás zártkörű működését megzavarta és ezért kihívta maga ellen az uralkodóosztály haragját.

Méltó a följegyzésre, hogy Werbőczy István, kinek jelleme és egyénisége a Fraknoi Vilmos művéből teljes tisztaságában áll előttünk, mily megsemmisítő ítéletet mond kora ügyvédeiről. (II. rész, 83. cím.).

„6. §. Mindazáltal ebben a mi időnkben az ügyvédek különböző és sokféle (de üres) kifogásai és szóváltásai meg ellenvetései által nemcsak az imént előadott, hanem más egyéb módokon szokták a pereket leszállítani és megrontani.”

„8. §. Mert ez az a kétélű kard, mely az árvák és özvegyek és más nyomorú személyek szívét átdöfte; ez a fájdalom, mely az elnyomottak lelkét legmélyebben áthatotta; ez továbbá az a tör, mely igen sok embert az örök kárhozat örvényébe taszított: tudniillik a pereknek sokféle igazságtalan leszállítása, melyet mint a bűn kovászát mindenkor kerülnünk kell.”

Werbőczy példája napjainkban is követőkre talál. A mai ügyvédelles irányzat mozgatói között sok oly közéleti férfiút találunk, akinek a keze bent van és volt minden ügyvédi visszaélésben. A XVIII. század elején III. Károly uralkodása alatt a jogállapotok megszilárdultak és többé a tulajdoni vitákat az ökoljog erejével elintézni nem lehetett. A nyers erőszak intézményét ettől az időtől kezdve a bonyolult peres eljárás helyettesítette, amely lehetővé tette a pereknek évtizedes, sőt évszázados elhúzását és amelynek keretében a hatalmas és befolyásos peres fél mindent elérhetett. Ez a szövevényes eljárás növelte az ügyvédek jelentőségét és szaporította a számukat. Ennek a korszaknak ügyvédei uradalmi és egyházi ügyészek voltak, kik a bíróságtól teljes függésben éltek. Mária Terézia, II. József és I. Ferenc szigorították az ügyvédi képesítést, de ez az ügyvédség térfoglalását nem akadályozta meg. 1802 óta a jobbágyok is felperességi jogot nyertek, a kereskedelem és ipar növekedése a forgalmi viszonyokból származó pereket szaporította. Az úrbéri perekről intézkedő jogszabályok kimondták, hogy ily ügyekben az ügyvédi közbenjárásnak minél kevesebb tér engedendő, mert ez csak a per elhúzására szolgál. Ez megint nem volt az igazi ok, mert maguk a földesurak sem tudtak ily bonyolult ügyekben ügyvéd nélkül boldogulni, hanem meg akarták akadályozni, hogy a jobbágyok ügyvédei azok érdekeit az eljárásban kellőképpen

érvényesítsék. Ugyanez a törekvés volt szülőoka Nagy Pál ama indítványának is, hogy az ügyvéd úriszéken ne vehessen részt. A XIX. század elején az ügyvédség gazdasági helyzetében lényeges változás nem állott be. 1849 után számuk erősen megcsökkent, mert azok, akik közülök részt vettek a forradalomban, külföldre menekültek, vagy pedig az üldöztetést elkerülendő, más pályára léptek. 1853 január 1-én az abszolút kormány új ügyvédi rendtartást léptetett életbe. Azok, akik az utolsó öt évben gyakorlatot nem folytattak, nem ügyvédkedhettek, kivéve, ha igazolták a kormány iránti hűségüket és az osztrák törvényekből vizsgát tettek. Ezt a vizsgát azoknak is le kellett tenni, akik 1849 óta állandó gyakorlatot folytattak. Eme intézkedések folytán a gyakorló ügyvédek létszáma nagyon megcsökkent. 1856-ban kormányrendelet útján az ügyvédi képesítés előfeltételül a kötelező jogi doktorátust és a három évi joggyakorlatot állapították meg. Az Országbírói Értekezlet visszaállította a régi törvények hatályát, megadta az ügyvédkedési jogot azoknak, akiknek 1849 előtt is meg volt, de meghagyta benne azokat is, akik az ügyvédi képesítést az abszolút korszakban szerezték, ha a honi törvényekből vizsgát tettek. 1861 után az ügyvédek száma gyorsan szaporodott és nemsokára elérte a régi létszámot.

III. Az ügyvédi pálya előzőnlése

1874-ben nagyjelentőségű fordulat történt a magyar ügyvédi kar történetében, mert az ügyvédi rendtartásról szóló 1874 évi XXXIV. t. c. behatóan szabályozta az ügyvédség jogviszonyait. E fordulóponttól kezdve óhajtunk a kérdéssel részletesebben foglalkozni és kimutatni azon okokat, melyek az ügyvédi pálya előzőnlésére és az ügyvédség proletarizálódásához vezetnek.*

* Forrásul szolgáltak a már idézett műveken kívül: Az ügyvédi rendtartási javaslat képviselőházi tárgyalása. 1872—1875 évi Országgyűlési Napló X. kt. 197—339. 1. Dr. Balog Arnold: *Törvény és bíró*, 1905. Dr. Bleuer Samu: *Az ügyvédség szervezete*. Jogászegyleti értekezések VIII. kt. 79. A jogi szakoktatás reformjáról a Jogászegyletben folyt vita. V. kt. 46., 49., 50., XXIV. kt. 204., 209., 210. sz. füzetek. A 1901 és 1907 évi ügyvédgyűlések jegyzőkönyvei. A budapesti ügyvédi kamara évi jelentései.

A külföldi ügyvédségre: Dr. Edmund Benedikt: *Die Advokatur unserer Zeit*, III. kiadás (kitűnően megírt kis munka). Marcus Ettinger: *Die Advokatur im modernen Verkehre*. Wien 1900. Alfred v. Weinrich: *Zur Reform der deutschen Rechtsanwaltschaft*, 1891. August Sturm: *Die Stellung des Rechtsanwalts im heutigen Leben*. Archiv für aktuelle Reformbewegung VIII. Conrad-Lexis: *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* : Anwaltschaft I. kt. 551—556. 1. Bachern Staatslexikon III. kiadás: Advokatur 94—114. 1. Jules Le Berquier: *Le Barreau moderne français et étranger* II. kiad. Edmond Picard: *Paradoxe sur l'avocat*, III. kiadás. Revue Internationale de Sociologie, 1907 ápr.—máj. 262—297., 337—361. 1. Les types professionnels: l'avocat W. W. R. Ball: *The student's guide to the bar*. VII. kiadás. W. J. Loftie : *The Inns*

Az alaptétel — melynek beigazolása e tanulmány feladata — a következő: Az ügyvédi kar túlzásfoklatsága és ebből folyó nagymérvű proletarizálódása összefügg a magyar társadalmi osztályok gazdasági helyzetében beállott változásokkal és eltolódásokkal és következménye annak a társadalmi és gazdasági reakciónak, mely a magyar közéletben az utolsó három évtizedben főleg Tisza Kálmán kormányzásától kezdve hatalmasodott el. Ez a reakció abban áll, hogy a magyar törtoneti osztály úgy gazdasági, mint kulturális tekintetben elveszítette jogosultságát és képességét a társadalom irányzására, s vezető szerepét csak mesterségesen képes fentartani.

A statisztikai adatok szerint 1875-ben Magyarországon 4245 ügyvéd vétette fel magát a kamarai lajstromokba, 1900-ban számuk 4806, 1909-ben pedig 6782 volt. Az emelkedés 1875—1900 között csak 14%, 1875—1910 között pedig 60%. De a szaporodás jóval hatékonyabb volt, mint e számokból kitűnnék. Az 1875-ben létezett 4245 ügyvéd jórésze csak névlegesen működött. A régebbi időkben minden nemes ember, aki hivatalt akart viselni, megszerezte az ügyvédi oklevelet. Az 1869 : IV. t. c. és az ezt követő törvények a bíraskodást államosították és a vármegyei táblabírák jelentékeny része, mely állami szolgálatba lépni nem akart, vagy ilyen állásra kinevezést nem nyert, ügyvédi minőségét megtartva, birtokán gazdálkodott. 1875-ben, midőn az új törvény életbe lépett és az ügyvédi kamarák megalkultak, mindenki, akinek ügyvédi oklevele volt, sietett magát a kamarai lajstromokba bejegyeztetni, ha nem is volt szándéka ügyvédséget folytatni, mert a bejegyzés ténye a jövőre nézve minden lehetőséget nyitva tartott. A létszám 1900-ig mennyiségileg lényegesen nem növekedett, de az ügyvédség minőségileg teljesen átalakult. A címzetes, gyakorlatot egyáltalában nem vagy alig folytató ügyvédek helyét a megélhetéssel küzdő ügyvédek tömege foglalta el. Azok, akik 1875 után jöttek, állandóan vagy ideiglenesen az ügyvédségből akartak megélni és valójában a tényleges szaporodás nem 14%, hanem 100%-ot is felül halad. Ez az irányzat különösen a jelen század első évtizedében még rohamosabban érvényesült. A szaporodás 1900—1910 között 41%. A szűkebb értelemben vett Magyarország lakossága 1869-1910 között csak 32%-al, 1900-1910 között pedig csak 8,5%-al szaporodott.

1874-ben már letűnőben volt az a rövid ideig tartó fellendülés, mely az ügyvédi teendők nagymérvű szaporodását idézte elő. Ez a lendület úgy állt elő, hogy 1853 után az ősiségi és úrbéri pátens következtében a zálogviszaváltási perek és úrbéri birtokrendezések egész sorozata indult meg. Másrészt a vállalkozási kedv 1867 után fölélénkült. De 1874 körül a most

of Court and Chancery 1895-ki kiadása. Dr. Szász János: *Az angol ügyvéd ségről*. Giuseppe Zanardelli: *L'avvocatura*. Discorsi. II. kiadás.

említett perek és eljárások lassankint befejeződtek, az 1873-ban kitört nagy gazdasági válság pedig az ipar és kereskedelem fejlődését hosszú időre megbénította.

Az 1848. évi törvényhozás jogegyenlősítő irányzata jórészt csak 1867 után ment át a gyakorlati életbe és két zsilipet nyitott meg, ahonnan az ügyvédi pálya felé valóságos népvándorlás indult meg. A parasztság köréből azelőtt is váltak ügyvédek, de a jobbágyság leszármazóinak az ügyvédi pályát a jobbágyság teljes megszüntetése nyitotta meg, mert ez nemcsak egyes kivételes esetekben, hanem nagy rétegek számára lehetővé tette a szabad pályaválasztást és a társadalmi emelkedést. Ugyanily hatást idézett elő a zsidóság emancipációja is, s az ügyvédkérdés azóta sok tekintetben zsidókérdéssé, a zsidó intellektuelek társadalmi és gazdasági helyzetének problémájává vált.

Hogy a túlsúlyosság és proletariátus okait megtaláljuk, első sorban fel kell ismernünk, hogy a magyar ügyvédi kar nem egységes egész, hanem két eltérő jellemvonású típusból áll.

1. A feudális típus

Az egyik csoportot nem teljesen szabatos, de kifejező műszóval feudális típusnak nevezhetjük. Körébe ama ügyvédek tartoznak, kik vagy régi nemesi családokból vagy pedig oly társadalmi rétegekből származnak, melyek gazdasági érdekek, életmód, világfelfogás és külsőségek tekintetében azonosak vagy azonosítják magukat a történelmi osztállyal. A mai magyar vezető rétegben az igazi történelmi elemek kisebbségben vannak, a túlnyomó rész — mely egyúttal a lehangosabb — igen rövid múltra tekinthet vissza s származásának alacsony voltát azzal igyekszik elleplezni, hogy sokkal exkluzívebb, türelmetlenebb, mint a történelmi rétegek. A fajmagyar elmélet legbuzgóbb hirdetői, a faji és felekezeti ellentétek kiélesítői rendszerint oly elemek, melyeknek felmenőit még száz évvel ezelőtt minden politikai jogból és közéleti szereplésből az unokáik hangoztatta jelszavak alapján ki lehetett volna zárni. Magyarországon a kiváltságos egyének száma a befolyásnélküliek és jogtalanok óriási tömegéhez képest oly csekély, hogy mindenki, aki az osztályuralom részére szolgálatokat akar teljesíteni, közéjük bejuthat. Még felekezeti akadályok sem döntöek e téren, mert e típus körében — bár korlátolt számban, mint az orosz kormányzóságok ú. n. letelepedési rayon-jaiban — zsidókat is találunk. A feudalizmus ismert házi zsidai ezek, akik többnyire igen szépen érvényesülnek, minthogy a társadalmi és gazdasági reakció részére a legbecsesebb szolgálatokat rendszerint zsidó ügyvédek, újságírók és szociológusok szokták tenni.

Ezen rétegekből 1875 után az ügyvédi pályára egyre erősebb lesz a tódulás.

A magyar gentry a kiegyezés utáni időben gazdaságilag válságos helyzetbe jutott. Míg azelőtt az ősiség és a jobbági

ingyenmunka biztosította megélhetését és vagyona megtartását, most mindkét intézmény megszüntetése folytán belekerült a gazdasági élet áradatába. Minthogy a változott viszonyokhoz okszerű gazdálkodási móddal idomulni nem akart, amint ezer éven át a jobbjágyokkal, ezután az állammal akarta magát eltartatni, Megindul tehát az áradat a közhivatalok felé és a közhivatalnokok száma nagy arányban szaporodik. Bár ez az irányzat még napjainkban is tart, az állami hivatalok folytonos szaporítása még sem volt elegendő arra, hogy az uralkodó osztály összes hajótörött vagy gazdaságilag meggyengült elemeit fölszedhesse, annyid val is inkább, mivel számuk a fentebb említett új elemekkel, — melyek mohósága semmivel sem kisebb — egyre növekedett.

Figyelmük tehát az ügyvédi pálya felé fordul, mert a jogi tanulmányok végzése kevésbé fáradságos és megerőltető, mint az orvosi és mérnöki hivatáshoz szükséges minősítés megszerzése. A közhivatallal szemben nagy előnye az ügyvédségnek, hogy a szabad mozgás hasonlíthatatlanul nagyobb, az érvényesülésnek, a jövedelmek szerzésének sokkal több a módja. A feudális elemek ide tudulásának csak az állja útját, hogy mindeme előnyök mellett az ügyvédnek mégis többet kell dolgozni és tanulni, mint a közhivatalnoknak és mivel e pályára más osztálybeliek is bejuthatnak, az ügyvédség társadalmi tekintélye csekélyebb, mint a közhivatalnokoké.*

A feudális elemek betódulása hátrányosan befolyásolta a többi ügyvédek kereseti viszonyait. Vannak oly ügyvédi teendők és stallumok és pedig rendszerint ezek hajtják a legnagyobb és legbiztosabb jövedelmet, melyek a kormány, a közigazgatási hatóságok és bíróságok kijelölésétől, adományozásától és kinevezésétől függenek. Minthogy pedig a közigazgatási és bírói tisztségeket az uralkodó osztály tagjai tartják megszállva, a fentebbi teendőket és állásokat elsősorban a velők egy osztályhoz tartozó ügyvédeknek tartják fenn. A feudális típushoz tartozó ügyvédek kapják meg a kincstári jogügyek igazgatóságánál, a kincstári ügyészségeknél, az államvasutak és más hatóságok jogügyi osztályaiban szervezett állásokat. Idesorolandók továbbá a városi és vármegyei tisztiügyészségek, a hitbizományi gondnokságok, az uradalmi, főpapi és káptalani ügyészségek. Egymás után alakulnak nagy állami szubvenciókkal és előjogokkal felruházott földhitelintézetek, országos és helyi szövetkezetek, melyekben

* 74-ben a bírói vizsga előfeltételeit sokkal előnyösebben állapították meg, mint az ügyvédét. Králik Lajos, a magyar ügyvédkérdés egyik legalaposabb ismerője szerint (id. m. 366 l.) attól féltek, hogy a gentrysarjadék nem tudja a doktorátust letenni és ugyancsak mondja, hogy 25 év alatt csak szórványosan akadt olyan gentryfiú, aki a bírói pályára lépve, doktorátust tett volna. Az ügyvédi pályát a hosszú tanulási idővel és vizsgákkal igyekeztek lehetőleg elzárni a más osztálybeliek, főleg a szegények elől, ellenben a bírói pályát, mely az ő kizárólagos dominiumok, minden józan ész és igazságsügyi érdek ellenére enyhébb mérték alá vették.

az ügyészi állás nekik van fõntartva. A csõdtõmeg-gondnokságokat, hagyatéki gondnokságokat, árvaszéki megbízásokat, a fizetéssel járó házasságvédelmeket és ügygondnokságokat szintén ezek kapják. A budapesti ügyvédi kamara többször felszólalt e rendszer ellen és számbeli adatokkal mutatta ki panaszai alaposágát.* Minden eredmény nélkül, mert 1906-ban kénytelen volt megállapítani: „Nincs törvény, mely véget vetne annak a protekciós rendszernek, mellyel a bíróságok a tömeggondnokságokat, ügygondnokságokat zár és egyéb gondnokságokat ki osztogatják. Ugyanez vonatkozik az árvaszékekre is.”** Volt oly vidéki bíróság is, mely a helyi kamara ily irányú kérelmét a legmerevebben visszautasította.***

Nem szükséges bővebben kifejteni, hogy ezen állásoktól eltekintve, mily kedvezményes elbánásban részesül a feudális ügyvéd a bíróságoknál és közigazgatási hatóságoknál, melyek tagjaival a társadalmi érintkezésen kívül az osztályérdek és ideológia egysége kapcsolja õket egybe. Rá kell mutatnunk a tegezõdésnek nagy társadalmi jelentőségére, mely úgyszólván szabadkõmûvesi ismertõtjele az uralkodó osztályhoz való tartozásnak „a felkapaszkodókkal szemben a jutalomnak módja, a büntetésnek eszköze, kisebbfajta nemesítés”† az a rejtett kulcs, mely a legmerevebb bíró és a legudvariatlanabb hivatalfõnök szívét is megnyitja.

Köztudomású dolog a bíróság és ügyvédség jóviszonya Angliában. Franciaországban ez a viszony minden szokásos frázis dacára már kevésbé jó, Németországban és Ausztriában rosszabb és Magyarországon a legrosszabb. E tény magyarázata abban rejlik, hogy Angliában a bírók és ügyvédek egyazon társadalmi osztályból kerülnek ki. A barristerek†† 0%-a gazdag ember. Az angol ügyvéd nem arra fekteti a fõsúlyt, hogy jó jogász, hanem, hogy elsõsorban gentleman legyen. Már a solicitorokkal az angol bíró nem érintkezik úgy, mint egyenrangú féllel és társadalmilag is elkülöníti tõlük magát. A francia, német és osztrák ügyvédségben több a demokratikus elem és

* Budapesti ügyvédi kamara 1904 évi jelentése, 48 és kõv. l

** Budapesti ügyvédi kamara 1906 évi jelentése, 13 l.

*** Balog Arnold id. m. 390 l.

† Ágoston Péter és Kerekes Pál: *A magyar közigazgatás*, Huszadik Század. 1908. dec. 549 l.

†† Az angol ügyvédség két különálló karra: barrister és solicitor oszlik. A barrister feladata a bíróságok elõtti tárgyalás és jogi tanácsok adása. A solicitor csak alsóbb bíróságok elõtt tárgyalhat, eljár a hatóságoknál, elõkészíti a pereket, ellátja a felek összes ügyeit, részben alsóbbrendû ügyvéd, részben ügynök és vagyonkezelõ. A barrister a féllel közvetlenül nem érintkezik, hanem mindig a solicitor közvetítésével és rendszerint annak jelenlétében. Ugyanezen alapelveken — bár sok az eltérés — nyugszik a francia ügyvédi kar kettõosztása is. A barristernek az avocat, a solicitornak az avoué felel meg.

ezért a viszony rosszabb. Emiatt oly gyakoriak az összeütközések a bírók és az ügyvédek között Magyarországon is. A felelősséget mindegyik fél a másikra tolja. Az ügyvédek szerint a vizsályok oka a bíróságok prepotenciájában és lenéző magatartásában rejlik, viszont a bírák az ügyvédek modortalanságában látják a baj kútforrását. Nézetünk szerint e folytonos összeütközések oka az, hogy az ügyvédek zöme nem abból a társadalmi osztályból kerül, mint a bíróság tagjai. Az ily ügyvédek létezésének már a ténye is modortalanság. A magát felsőbb társadalmi osztályhoz tartó egyén az alsóbb rétegek viselkedését mindig hajlandó modortalannak tekinteni és a szerint elbírálni, viszont ezek a másik egyén magatartásában mindjárt lenézést szimatolnak. A Bach-korszakban, mikor az Ausztriából ideküldött polgári származású hivatalnokbírák ítélkeztek, az ügyvédség tekintélye a bíróságok előtt sokkal nagyobb volt és a surlódások teljesen ismeretlenek voltak.

Ez az ellentét mindjárt megszűnik, mihelyt bíró és ügyvéd ugyanazon társadalmi osztályhoz tartozik. Aki a peres és perenkívüli eljárást, valamint a hatóságok jogkörét ismeri, tudja, hogy a bíróságok jóindulata és a társadalmi érintkezés lehetősége mily óriási jelentőségű. Nem gondolunk itt arra, hogy a bíróság törvénytelen, vagy részrehajló határozatot hoz, hanem csupán a gyorsabb intézkedés lehetőségére, ami gyakran bármely kedvező határozatnál többet ér. Ez pedig a bíróságok túlterheltsége miatt tisztán a bíró jóindulatától és szivességétől függ. A bírói, de főleg a közigazgatási hatósági jogkör túlnyomóan diszkrecionális természetű, a bíró és a hatóság jogosítva van bizonyos cselekményekre, de nem köteles azokat elrendelni. A büntető perben a vizsgálat és nyomozás folyamán az ügyvédi képviselőt majdnem teljesen ki van zárva. De úgy a vizsgálóbíró, mint a rendőri hatóság megengedheti, hogy az ügyvéd az ügyiratokba beletekinthessen és a terhelten érintkezhessek. Egy időben rendkívül szokásos volt, hogy magánjogi ügyekben a rendőrség közbenjárását vették igénybe. Ha a hitelező a követelését polgári úton nem tudta behajtani, család vagy sikkasztás miatt, ha pedig az adós tartozása elől menekülni akart, ursora miatt tett feljelentést a másik fél ellen, aki hogy a meghurcoltatástól meneküljön, inkább kiegyezett. Ily szolgálatokat a rendőrség természetesen nem hajlandó mindenkinek megtenni, s mint a budapesti kamara 1905. évi jelentése mondja: „A rendőrség magánszolgálatait rendszerint előkelő származású urak szokták igénybe venni.”* Ilyenkor azonban nemcsak az „előkelő urak” hanem a feudális ügyvédek befolyása is működik. Az ügyvédi kamarák állandóan panaszkodnak e miatt, hogy közigazgatási „hatóságok az ügyvédi képviselőt semmibe sem veszik és az eljáró ügyvédekkel igen kurtán bánnak. Ez azonban csak *cum grano salis* értendő, mert az az ügyvéd, aki a tegeződés társa-

* 1905 évi jelentés, 196. 1.

dalmi szárnya alatt jelenik meg, barátságos fogadtatásra és kedvező elintézésre számíthat. Magyarországon az iparfejlesztésnek legfőbb útja az állami szubvenciók megszerzése. A kereskedelmi minisztérium iparfejlesztési osztályának ajtaira hirdetemények vannak kifüggesztve, melyek az ügyvédi közbenjárást eltiltják. „A hirdetemény közzététele óta a miniszteri tisztviselők előszobái ép úgy telvék képviselő ügyvédekkel mint azelőtt.”* A m. kir. Kúriánál, a kir. Táblánál és a m. kir. közigazgatási bíróságnál a bírák informálása egyes ügyvédekre nézve nagy jövedelmek forrása. Ezt a funkciót túlnyomó részben a feudális típusúhoz tartó ügyvédek végzik. A vasútigazgatás körében évente kártérítési pereknek egész tömege merül fel. Az eredmény attól függ, vajon lehet-e a kincstárral kedvező egyezséget kötni. A fentiekből következik, hogy az eredményre mily ügyvédeknek van kilátásuk.**

Az a törekvés, hogy ezekben a rezervált ügykörökben minden versenyt kizárjanak, annyira megy, hogy a feudális ügyvédek valósággal légmentesen különítik el magukat. Létezik oly ügyészi hivatal (tagjainak a magánügyvédkezés meg van engedve), melynek tagjául nemrégén csak oly ügyvédet vettek fel, aki egy előkelő sportklubnak volt a tagja és volt oly bíróság is, ahol az ügyészi megbízotti állásokat egy kaszinó tagjai foglalták le és a rajtok kivüleső elemek alkalmazása miatt még az igazságügyminisztériummal szemben is érvényesítették akaratukat.

Gondoskodnak az ügyvédi pálya körében az uralkodó-osztály hajótöröttjeiről is. A m. kir. Kúria pl. hosszú időn át az összes ügyvédi kamarák minden tiltakozása dacára állandóan fölvette az ügyvédi lajstromokba a fegyelmi ítélettel elmozdított bírákat. A teljesség okából meg kell jegyeznünk, hogy a Kúria fegyelmi gyakorlata hasonlíthatatlanul enyhébb volt bírák, mint ügyvédek fegyelmi ügyeiben.***

A feudális típusúhoz tartozó ügyvédek tehát minden rendelkezésre álló pozíciót elfoglalnak és kiszorítják azokat, akiknek nincsenek hasonló társadalmi összeköttetések.

2. A merkantil típus

A második csoport az ú. n. merkantil típus, amely az ipar és kereskedelem körében keresi megélhetését. A mencantil ügyvédek jelentékeny része a zsidósághoz tartozik. A zsidó intellektuelek minden állami és közalkalmazásból (csekély kivételtől eltekintve) ki vannak zárva. Részükre tehát a társadalmi emelkedésnek egyedüli módja az értelmiségi pályákra való lépés, ezek közül legtöbb kilátást az ügyvédség nyújt. De más vallású

* Budapesti ügyvédi kamara 1909. évi jelentése, 49. l.

** Budapesti ügyvédi kamara 1909. évi jelentése, 48. l.

*** Balog Arnold, id. m. 338 l. 1907 óta ügyvédek fegyelmi ügyeiben kúriai bírákból és ügyvédekből alakított vegyes tanács ítélkezik.

intellektueleknek és a polgári származású egyéneknek is nagy száma lép az ügyvédi pályára, különösen városokban, vagy oly vidéken, hol a történeti osztály annyira exkluzív, hogy nemcsak a zsidósággal, hanem a polgári elemekkel és a parasztságból felemelkedettekkel szemben is elzárkózik.

A túltermelés e típus körében arra az alapvető tényre vezethető vissza, hogy az ügyvédi pálya Magyarországon is az utóbbi évtizedekben teljesen kapitalizálódott és kommercializálódott. Ugyanaz a folyamat ment e téren is végbe, mint az iparban, hol a nagyipar háttérbe szorítja a kisipart, a kisiparosok egy jelentékeny része nagy nyomorúságban tengődik, másik része pedig proletárrá válik és mindakettő élet-halál küzdelmében, olcsó ajánlataival egyre jobban nyomja az árakat és béreket. Az ügyvédi pályához bizonyos pénzbeli befektetés szükséges. A jogi tanulmányok végzése, az ügyvédi jelölti gyakorlat, az ügyvédi diploma megszerzése, az első berendezkedés meglehetősen összeget igényel, amihez hozzájárul még az is, hogy az ügyvédek nagyrésze kezdetben nem keres annyit, hogy azonnal az ügyvédi gyakorlatból élhessen meg. Ez az összeg természetesen nem oly óriási, mint Angliában, ahol csak az ügyvédi (barrister) tanulmányok végzése átlag 25.000 koronát igényel, amíg az ügyvéd oda jut, hogy saját keresményéből élhessen meg 72.000 korona (3000 £)* kiadással kell számolnia; vagy Franciaországban, de azért a mi viszonyainkhoz képest elég jelentékeny. Előnyt ad a vagyonos elemeknek és arra indítja őket, hogy az ügyvédi pályára lépjenek, mert a kezdet nehézségeit jobban legyőzhetik, a sovány éveket inkább átbíjtólhatik és ennél fogva már ab ovo előnyben vannak a szegényebb kartársakkal szemben. Ez az előny az ügyvédi gyakorlat folyamán egyre növekedik. Magyarországon — ellentétben a nyugati államokkal — a nagyobb verseny folytán az ügyvédi előlegek adása nem szokásos. A fél bizalmatlansággal viseltetik az ily ügyvéd iránt és inkább fordul olyanhoz, aki nem kér előleget. A pervitel azonban jelentékeny költségekkel jár és ezeket a szegényebb ügyvéd nehezen tudja sajátjából előlegezni. A vagyonskülönbség előnyben részesítéséhez hozzájárul a XI. számú kúriai döntvény, mely a tanú és szakértői díjak előlegezésére az eljáró ügyvédek kötelezi. Még kisebb forgalmú ügyvédi irodáknál is az ilyképpen előlegezett költségek nagy összegekre rúgnak és az ügyvéd gyakran kénytelen inkább terhes adósságokat csinálni, minthogy előlegkéréssel a fél bizalmatlanságát fölkelte.

Az ipar és kereskedelem nem fejlődik oly mértékben, hogy az iparosok és kereskedők gyermekei e körben találjanak foglalkozást és ellátást. A gyár vagy üzlet ritkán olyan méretű, hogy minden családtagot eltarthasson. Új gyárak és üzletek nehezen alakulnak, az ipar körében egyre jobban erősödik a koncentrációs irányzat s az új vállalatok vezetését a nagy pénz-

* W. W. R. Ball: *The Student's guide to the bar*, 61 1.

intézetek ragadják magukhoz. Míg a nyugati államokban a gyáros és kereskedő fia megmarad ezen a pályán, Magyarországon kénytelen más foglalkozást keresni. Az új generáció igényei már sokkal nagyobbak, mint azoké, akik a vagyont megszerezték. Ezek már relatív jómódban nőttek fel és az elért társadalmi színvonalat meg akarják tartani. Ennélfogva figyelmük az értelmiségi és hivatali pályák felé irányul, már csak azért is, mert a magyar úri felfogás az ipart és kereskedelmet másodrangú foglalkozásnak tekinti. A választás lehetősége azonban itt is szűk térre szorul. A közhivatalokat és mindazt, ami velük kapcsolatos, a feudális elemek tartják megszállva. Az értelmiségi keresetek közül pedig, mint már említettük, az orvosi és technikai pályák elvégzése sokkal nehezebb. Minden kereskedőnek vagy iparosnak szüksége van ügyvédre, aki jogügyekben tanácsot ad neki és követeléseit behajtja. Ha most ezt a funkciót egy családtag látja el, úgy annak ellátásáról külön nem kell gondoskodni. Az iparos- és kereskedő-családokból ennélfogva egyre több egyén lép az ügyvédi pályára, a kiházasításnak pedig a legalkalmasabb módja az lesz, hogy a leányokat ügyvédekhez adják férjhez.

Azokra, akik ily családi összeköttetésekre nem támaszkodnak, ez a fejlődési irányzat kettős hátrányt jelent. Elsősorban a le nem foglalt ügyfelek amúgyis csekély száma egyre csökken, de a versenyköre még azért is szűkebbre szorul, mert minden gyárosnak vagy kereskedőnek vannak adóssai és összeköttetései s ezeket presszió vagy üzleti barátság útján igyekeznek a családtagi klientélájának körébe vonni. Valóságos ügyvédi hitbizományok keletkeznek, amelyek családtagról családtagra szállanak. Nemcsak családtagok, hanem idegenek között is előfordul ily jogutódlás, a meghalt ügyvédek irodáit, azoknak minden családi viszonyán alapuló összeköttetéseit az veszi át, aki az irodáért akár készpénzben, akár járadékban nagyobb összeget ad. Gyakori eset az is, hogy a gyakorlattal felhagyó ügyvédek irodájukat készpénzért vagy járadék fejében eladják.* Mindez a tőkeerős elemek előnyét még jobban biztosítja.

A verseny körének e megszükitése folytán az ügyvédek szaporodása gyorsabb lesz, mint az ügyfeleké. Ez arra kényszeríti az ügyvédeket, hogy mesterségesen mozdítsák elő az ügyek szaporodását. Megindul tehát az a művelet, melyet triviális szóval kliensgründolásnak nevezhetünk. Minden ügyvéd valamely vállalatot, részvénytársaságot avagy szövetkezetet igyekszik létesíteni, hogy annak ügyészséget elnyerhesse. Ezeket az új alakulatokat rendszerint valamelyes gazdasági szükség hozza létre s nagyszámú keletkezésük a tőkebőségben és a biztos befektetési értékek alacsony kamatozásában leli magyarázatát, de mégis, ha a budapesti szövetkezetek történetére visszatekintünk és az

* K. Birkenwald: *Enthüllungen aus der Praxis der deutschen Rechtsanwälte*. 1907. 27. 1.

egyre szaporodó vidéki részvénytársaságok geneziséét vizsgáljuk, látjuk, hogy azok háttérében mindig egy ügyvéd is van, aki az érdekelteket összehozza és a vállalat létrejöttét nagy erőfeszítéssel lehetővé teszi. Az ügyvédek mindenféle vállalkozásokba, parcellázásokba, finanszírozásokba kénytelenek fogni, hogy ezen a réven biztosítsanak maguknak jövedelmet. Minthogy mindehhez befektetés és pénz szükséges, a tőkeerős elemek egyre kobbán idetódulnak és a túltermelés a kapitalizálódás folytán a merkantil ügyvédek körében még erősebb lesz, mint ahogy azt a feudális típusra már előzőleg kimutattuk.

A merkantil ügyvédek az uralkodó korrupció folytán pénzügyi összeköttetéseiknél fogva behatolnak a fentartott területekre is, s sok oly állást, megbízást és teendőt szereznek meg, melyek addig kizárólag a feudális elemeknek jutottak osztályrészül, sőt egyes pozíciókból őket valósággal kiszorítják.

(Folytatás és befejezés a következő számban.)